

ANDRZEJ PIOTR WIATRAK
*Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego
w Warszawie*

POLITYKA EKOLOGICZNA W ZRÓWNOWAŻONYM ROZWOJU ROLNICTWA

1. Wprowadzenie

Dotychczasowy kierunki i sposoby gospodarowania doprowadziły do degradacji środowiska i wyczerpywania jego zasobów oraz zmniejszenia powierzchni obszarów biologicznie czynnych i różnorodności biologicznej. Było to następstwem nadmiernej chemizacji środowiska zanieczyszczeniami przemysłowymi, rolniczymi i komunalnymi oraz użytkowaniem ziemi, które niszczyło jej strukturę. Działania takie są zagrożeniem dla środowiska, prowadzącym do kryzysu ekologicznego. W związku z tym powstały programy i koncepcje naprawy istniejącej sytuacji. Jedną z nich jest *koncepcja zrównoważonego rozwoju*, która w sposób kompleksowy podchodzi do ochrony środowiska i prowadzenia działalności, w tym w dziale rolnictwa. Wyznacza ona zarówno zasady racjonalnego użytkowania zasobów środowiska przyrodniczego, jak i sposoby oddziaływania poprzez *politykę ekologiczną*, rozumianą jako świadomą i celową działalność państwa w odniesieniu do środowiska przyrodniczego i jego jakości, polegającą na ich ochronie i umiejętnym kształtowaniu [Poskrobko 1998].

Uznając ważność przedstawionych zagadnień i konieczność uwzględnia ich w praktyce rolniczej, w tym polityce rolnej, w niniejszym opracowaniu podjęto próbę naświetlenia istoty polityki ekologicznej w Unii Europejskiej, obejmującej różne kierunki działań wzajemnie ze sobą powiązanych. Następnie problematykę tę odniesiono do rozwiązań polskich, wskazując na kierunki przyszłych działań i dostosowań w tym zakresie.

2. Istota zrównoważonego rozwoju

Termin *sustainable development* (rozwój zrównoważony, ekorozwój) pojawił się w ogólnym sformułowaniu w tzw. *Raporcie Brundtland* Światowej Ko-

misji Środowiska i Rozwoju ONZ w 1987 roku, a następnie spopularyzowany w 1992 roku na Konferencji w Rio de Janeiro (zwanej „Szczytem Ziemi”). Zostały tam przedstawione zasady i cele stabilnego rozwoju, zaspokajającego potrzeby współczesnego społeczeństwa i dbającego o następne pokolenie poprzez stosowanie rozwiązań, które co najmniej przyczyniają się do jego samoodnawiania. Jednocześnie dąży się, aby także zapewnić realizację celów społecznych i umożliwić – w ten sposób – powstawanie zintegrowanego rozwoju [Domański 1992; Borys i inni 1999]. Ekorozwój sprzyja takiemu rozwojowi, który godzi prawa przyrody i ekonomii poprzez przestrzeganie w działaniach gospodarczych [Kozłowski 1989]:

- *prawa celu*, według którego uwarunkowania przyrodnicze powinny wyznaczać kierunek rozwoju;
- *prawa regionu*, tj. dostosowania potrzeb rozwojowych do regionalnych i lokalnych uwarunkowań przyrodniczych i woli lokalnych społeczności;
- *prawa skali i jakości*, tj. zakazania eksploatacji i zanieczyszczania środowiska powyżej ekologicznie uwarunkowanych norm.

Są różne definicje rozwoju zrównoważonego, zwracające uwagę lub też akcentujące pewne elementy gospodarowania¹. I tak koncepcja *ładu zintegrowanego* bierze pod uwagę wszystkie podstawowe aspekty rozwoju, tj. społeczne, ekonomiczne, ekologiczne, kulturowe, przestrzenne, instytucjonalne itp. oraz relacje między nimi. Powodzenie realizacji zrównoważonego rozwoju zależeć będzie od traktowania w jednakowym stopniu wszystkich ładów, eksponowanie natomiast jednego, np. ekonomicznego prowadzi do licznych problemów społecznych i ekologicznych w okresie długim. W związku z tym należy uwzględnić kompleksowe podejście, stanowiące jedność wszystkich tych aspektów oraz zapewniające jakość życia i warunków pracy [Górka, Poskrobko, Radecki 1995].

3. Polityka ekologiczna w Unii Europejskiej

Polityka ekologiczna w UE wyraża się w realizacji stabilnego rozwoju, zaspokajającego potrzeby współczesnego społeczeństwa i dbającego o następne pokolenie poprzez stosowanie rozwiązań nie będących w konflikcie ze środowiskiem. Jednocześnie dąży się do zapewnienia realizacji celów społecznych i umożliwienia – w ten sposób – realizacji zintegrowanego rozwoju [Domański 1992; Poskrobko 1998; Unia 1996].

Polityka ekologiczna UE została zapoczątkowana w 1972 roku, kiedy to Komisja Wspólnot Europejskich opracowała pierwszy program ochrony środo-

¹ Rozwój zrównoważony jest różnie definiowany, co znajduje wyraz w nadawaniu różnej treści pojęciu rozwój zrównoważony, ekorozwój, ład zintegrowany itp. Przeciwwstawiane takie – moim zdaniem – jest nieuzasadnione, gdyż dotyczy tych samych zagadnień, ale ze zwróceniem uwagi na określony aspekt.

wiska. Program ten miał charakter cząstkowy i dotyczył głównie zanieczyszczeń środowiska przez przemysł. Podstawą polityki ekologicznej Unii Europejskiej jest Traktat z Maastricht z 1992 roku, w którym m.in. stwierdza się, że „*zadaniem Unii jest popieranie trwałego i nieinflacyjnego wzrostu gospodarczego z poszanowaniem środowiska*”. Traktat ten w art. 130 określa następujące cele w dziedzinie ekologicznej:

- zachowanie, ochronę i poprawę jakości środowiska,
- ochronę zdrowia człowieka,
- rozsądne i racjonalne wykorzystanie zasobów naturalnych,
- zmniejszenie lub wyeliminowanie transgranicznych przepływów zanieczyszczeń.

Uszczegółowieniem zasad polityki ekologicznej cytowanego Traktatu jest *Piąty Program Działań Środowiskowych*, który został przyjęty w 1993 roku. W programie tym – zatytułowanym „*W kierunku zrównoważonego rozwoju*” określano zasady polityki ekologicznej oraz instrumentów jej realizacji. Obecnie w Unii Europejskiej przepisy, które dotyczą ochrony przyrody, zanieczyszczenia atmosfery i wody, dopuszczalnego poziomu hałasu, korzystania z produktów chemicznych oraz zagospodarowania odpadów itp., liczą ponad 300 aktów prawnych, w tym ponad połowa obejmuje rolnictwo. W ślad za przyjętymi wytycznymi opracowano różnorodne normy i standardy (środowiskowe, techniczne, produktowe itp.), które określają sposoby korzystania z zasobów przyrody. Regulują to następujące *zasady polityki ekologicznej UE* [Poskrobko 1998]:

- *zanieczyszczający płaci*, rozumianej jako podstawa internalizacji kosztów odnowy i prewencji,
- *pomocniczości*, która oznacza możliwość ingerencji na poziomie Unii tylko wówczas, gdy taka ingerencja da większe rezultaty niż interwencja władz krajowych,
- *prewencji* – związanej z podejmowaniem działań w celu uniknięcia nieodwracalnych szkód w środowisku danego kraju,
- *ekonomiczności* – uwzględniającej efektywność kosztową rozwiązań dotyczących ochrony środowiska,
- *sprawiedliwości*, według której koszty danej strategii ochrony środowiska powinny w większym stopniu obciążać kraje bogatsze w UE.

4. Polityka ekologiczna Unii Europejskiej wobec rolnictwa

Wspólna polityka rolna UE jest różnie oceniana, w zależności od kryteriów jej oceny. Ekologiczny punkt widzenia eksponuje nadmierną intensyfikację rolnictwa – zwłaszcza stosowania nawozów i środków ochrony roślin oraz zagospodarowania gnojowicy, która spowodowała m. in. degradację środowiska,

zanieczyszczenie wód i gruntów, erozję i degradację gleb, zniszczenie różnorodności biologicznej i niektórych ekosystemów. W związku z tym polityka rolna – zwłaszcza od 1989 roku – na pierwszy plan wysuwa nie produkcyjne, lecz ogólnospołeczne funkcje rolnictwa, zakładając większą równowagę między celami produkcyjnymi, socjalnymi i środowiskowymi. I tak w ramach wspólnej polityki rolnej w latach dziewięćdziesiątych – *Programu Mac Sharryego* wprowadzonego w życie w latach 1992-1996 – podjęto następujące działania:

- pakiet przedsięwzięć agroekologicznych związanych z ochroną środowiska przyrodniczego, a w tym wprowadzenie pomocy do stosowania metod produkcji rolnej o małym ryzyku dla środowiska i popieraniu takiej gospodarki gruntami rolnymi, która umożliwia zachowanie lub przywrócenie walorów krajobrazowych, naturalnych enklaw roślinności i świata zwierzęcego,
- wsparcie programów zalesiania gruntów rolnych i refinansowania tych kosztów, wraz z zapewnieniem pomocy w utrzymaniu i pielęgnacji nowych plantacji itp.

Z budżetu Unii Europejskiej – w ramach tego Programu – współfinansowano rolników, którzy stosowali metody produkcji chroniące środowisko i jakość terenów wiejskich. Finansowanie to dotyczyło przede wszystkim następujących działań [Rowiński 1999]:

- ograniczeniu zużycia nawozów i (lub) środków ochrony roślin oraz wprowadzeniu lub kontynuowaniu organicznych metod gospodarowania,
- przestawianiu gospodarstwa na ekstensywne systemy produkcji roślinnej, z przekształceniem gruntów ornych w ekstensywne użytki zielone włącznie,
- ograniczeniu obsady bydła i owiec na jednostkę powierzchni paszowej,
- gospodarowaniu zgodnymi z zasadami ochrony środowiska i zasobów naturalnych,
- konserwacji opuszczonej ziemi rolniczej i lasów, a także wycofywanie spod uprawy ziemi rolniczej na co najmniej 20 lat i wykorzystywaniu jej na cele ochrony środowiska,
- zagospodarowanie ziemi na publiczne cele wypoczynkowe i rozrywkowe.

Przedstawione działania miały na celu ekstensyfikację gospodarowania, sprzyjającą zmniejszeniu nadwyżek rolnych, a jednocześnie zapewniającą ochronę środowiska. Działania w zakresie ochrony środowiska przez działalność rolniczą zostały silniej zaakcentowane w *Piątym Programie Środowiskowym*, w którym rolnictwo należy do jednej z pięciu podstawowych branż, które obejmuje ten program. W programie tym podkreśla się pilną potrzebę włączenia czynników ekologicznych do wspólnej polityki rolnej. Podobnie traktują to zagadnienie późniejsze decyzje, a w szczególności *Agenda 2000*. Środowiskowe działania podjęte w ramach wspólnej polityki rolnej w 1999 r. nie ograniczają się

jedynie do programów rolno-środowiskowych, ale są integralną częścią systemów wspierania rolnictwa. Kraje członkowskie mogą łączyć płatności bezpośrednio z wypełnianiem wymagań ekologicznych, dlatego też rolnicy nie podejmujący się działań środowiskowych muszą się liczyć z zaprzestaniem lub ograniczeniem tych płatności. Instrumentem środowiskowym jest wprowadzanie zachęt dla bardziej ekstensywnej produkcji wołowiny i dobrowolnego odłogowania 10% podstawowej powierzchni użytków rolnych [Liro 2000; Sarul 2000].

Polityka ekologiczna realizowana w Unii Europejskiej w odniesieniu do rolnictwa i obszarów wiejskich – jak wynika z charakterystyki omówionych jej kierunków – zapewnia integrację celów ekonomicznych, środowiskowych i społecznych. Odbywa się to poprzez stosowanie instrumentów i działań sprzyjających [Mosiej 2000]:

- ciągłemu doskonaleniu produktów żywnościowych i odnawialnych surowców rolniczych o wysokiej jakości,
- zachowaniu równowagi biologicznej i przyrodniczej oraz środowiska naturalnego ze szczególnym uwzględnieniem walorów krajobrazowych,
- zrównoważonemu przyrodniczo rozwojowi obszarów wiejskich z polepszeniem warunków ekonomicznych i społecznych w krajach UE,
- rozwojowi produkcji i usług zgodnych z kodeksem dobrych praktyk rolniczych i wprowadzeniu zachęt do innowacyjności technologicznej i organizacyjnej,
- utrzymaniu stabilnego, funkcjonalnego rynku i harmonijnego rozwoju handlu w krajach UE i poza jej granicami,
- wprowadzeniu zasad i mechanizmów zapewniających odpowiednie wynagrodzenie za nierynkowe dobra, usługi i efekty.

Prowadzenie gospodarki rolnej związane jest z przestrzenią², dlatego też dąży się do stworzenia warunków racjonalnego jej wykorzystania i dostosowania do niej rodzaju, struktury i intensywności produkcji rolniczej. W ostatnich latach wprowadzane są różne dodatkowe poczynania integrujące działania w rolnictwie z działalnością pozarolniczą, a wraz z tym zapewnienia ładu i harmonii układów przestrzennych.

5. Polityka ekologiczna w Polsce wobec rolnictwa

Polska w porównaniu do krajów Unii Europejskiej stosuje mniej intensywne metody produkcji rolniczej, o czym świadczy średnio 2-3 razy mniejsze zużycie nawozów mineralnych i 7 razy mniejsze zużycie pestycydów niż średnio w krajach OECD. W związku z tym duża część obszarów wiejskich charakteryzuje się wysokim stopniem czystości środowiska. Podstawowym zagrożeniem dla środo-

² Dla przykładu powierzchnia użytków rolnych w UE zajmuje około 45%.

wiska związanym z działalnością rolniczą w Polsce jest zanieczyszczenie wód i zła jej jakość [Kuś 1999]. Głównym źródłem zanieczyszczeń wód poprzez rolnictwo są ścieki komunalne z gospodarstw rolnych oraz chów inwentarza w warunkach braku szczelnych gnojowni. Występują jednak regiony, w których zniszczenie środowiska wiejskiego jest dosyć duże. Powstało ono głównie na skutek działań pozarolniczych lub też częściowo związanych z rolnictwem. Wynikało to na ogół z braku integracji między programami realizowanymi na obszarach wiejskich (np. melioracji, elektryfikacji, zaopatrzenia w wodę itp.). I tak odwodnienie bagien spowodowało obniżenia lustra wód gruntowych i przesuszenia około 0,8 ha mln ha gruntów rolnych. Z kolei skażenie pierwiastkami ciężkimi powodowało zanieczyszczenie wody i gleb. W rezultacie około 20% łącznej powierzchni gleb w Polsce ulega znacznej erozji wodnej i wietrznej, a ponad 30% gleb podlega procesowi nadmiernego zakwaszenia. Powoduje to obniżenie poziomu próchnicy w glebach i nasila procesy degradacji gleb. Ponadto w wyniku skażenia metalami ciężkimi na 3% użytków rolnych (UR) w Polsce – jak wynika z badań IUNG-u – nie jest wskazana uprawa roślin dla celów spożywczych, natomiast na 2% UR nie powinno się w ogóle uprawiać roślin z przeznaczeniem do spożycia. [Mosiej 2000; Spójna 1999]. Są to konkretne przykłady wskazujące na istniejące zagrożenia i wymagające konkretnych działań.

Ochrona zasobów środowiska rolniczego musi być częścią całościowego programu w tym zakresie i ważnym kryterium programów regionalnych. Kompleksowa ochrona zasobów środowiska rolniczego musi obejmować ochronę zasobów ludzkich i rolniczego warsztatu pracy poprzez zintegrowanie programów ochrony zdrowia i środowiska, w tym gleby i różnorodności biologicznej, gospodarki wodnej (łącznie z ochroną przed powodzią), planowania przestrzennego, zalesiania i zadrzewiania oraz promocji rolnictwa ekologicznego. W tym kontekście niezwyklej wagi nabiera potrzeba poprawy społecznej świadomości faktycznej wartości materialnej i roli zasobów środowiska na terenach wiejskich dla zrównoważonego rozwoju kraju. Polski krajobraz obszarów wiejskich należy do najmniej zdeformowanych w Europie. Bogactwo zasobów naturalnych tych obszarów może stanowić ważny czynnik rozwoju agroturystyki i produkcji metodami ekologicznymi.

O tych zagrożeniach rolnicy powinni być poinformowani i mieć świadomość skutków prowadzonej działalności dla środowiska. Działania w gospodarstwie zmierzające do ograniczenia ujemnych oddziaływań rolnictwa na środowisko przyrodnicze powinny obejmować [Kuś 1999]:

1. *System organizacji zgodny z zasadami tzw. dobrych praktyk rolniczych*, zapewniających utrzymanie równowagi biologicznej agroekosystemów poprzez lepsze wykorzystanie potencjału biologicznego gleb i jednocześnie zmniejszenie negatywnego oddziaływania na środowisko stosowanej agrotechniki (zwłaszcza nawozów i środków ochrony roślin).

2. *Kształtowanie odpowiedniej infrastruktury technicznej i sanitację gospodarstwa*, a zwłaszcza w odniesieniu do budowy zbiorników do składowania odchodów zwierzęcych zgodnych z wymaganiami ochrony przyrody, budowy silosów na kiszonki z możliwością gromadzenia wyciekających soków, odpowiedniej gospodarki wodno-ściekowej itp.
3. *Kształtowanie infrastruktury ekologicznej gospodarstwa*, sprzyjającej zachowaniu i wzrostowi bioróżnorodności poprzez powstawanie tzw. użytków ekologicznych, małej retencji, rowów melioracyjnych itp.

Tymi zagadnieniami powinno zająć się doradztwo, ucząc swoich klientów zasad ochrony środowiska w odniesieniu do rolnictwa, użycia maszyn, a także gospodarstwa domowego i życia społeczności. W związku z tym celem programów edukacyjnych powinno być zwiększenie świadomości środowiskowej i stymulowanie postaw etycznych w tym zakresie, w tym przestrzeganie zasad tzw. *dobrej praktyki rolniczej oraz odpowiedzialności społecznej*. Programy takie obejmować powinny całość problematyki związanej z prowadzoną działalnością rolniczą i pozarolniczą (np. agroturystyczną) oraz z gospodarstwem domowym, takich jak: agrotechnika (nawożenie, użycie pestycydów itp.), jakość wody i zarządzanie zasobami wodnymi, energię, zagospodarowanie surowców wtórnych, jakość powietrza w gospodarstwie domowym itp. Nowe podejście oparte na równowadze między środowiskiem a rozwojem wymagać będzie przygotowania wspólnych programów doradczych, uwzględniających różnorodne aspekty rozwoju i uwarunkowania ich wdrażania [Wiatrak 1999].

Działania w gospodarstwie powinny wynikać z działań na poziomie kraju i regionu [Kuś 1999; Ryszkowski 1998]. Działania na poziomie kraju powinny być określone poprzez system polityki ekologicznej i wsparcia ekonomicznego proekologicznych rozwiązań. W Polsce zasady zrównoważonego rozwoju zostały określone przez *Politykę Ekologiczną Państwa*, przyjętą w 1991 roku. Obecnie są one doskonalone, co znajduje odzwierciedlenie w przygotowanych programach: *Nowa Polityka Ekologiczna* oraz *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Polski do 2025 roku* [Sarul 2000]. Z kolei działania na poziomie regionu mają na celu przygotowanie gospodarstw rolniczych do konkretnych rozwiązań, wynikających z prowadzonej polityki ekologicznej oraz zapewnienia pomocy w tym zakresie (np. poprzez opracowanie programów rozwoju małej retencji, monitorowania zanieczyszczeń obszarowych itp.).

W ramach przygotowania Polski do integracji z Unią Europejską w polityce wobec rolnictwa i obszarów wiejskich większy nacisk niż dotychczas kładzie się na ochronę środowiska, a szczególności poprzez podejmowania działań prowadzących do [Spójna 1999]:

- rozwiązywania problemów środowiskowych związanych z działalnością rolniczą;

- tworzenia nowych kierunków rozwoju gospodarstw rolnych na obszarach o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych, w tym rozwoju rolnictwa ekologicznego, gdzie zachowanie tych walorów może być bazą rozwoju eko- i agroturystyki;
- zachowania bogactwa zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich i roślin uprawnych;
- rozwiązywania problemów zagospodarowania gruntów, które ulegają marginalizacji;
- zmiany struktury produkcji rolniczej na obszarach zanieczyszczonych – z produkcji artykułów spożywczych na produkcję na cele przemysłowe (spiryтус, oleje itp.);

Dla realizacji tych działań przewiduje się wykorzystanie następujących grup instrumentów:

- wsparcie realizacji inwestycji służących poprawie stanu środowiska naturalnego;
- wsparcie dla rolników stosujących metody produkcji rolniczej służące ochronie środowiska;
- wsparcie dla rolników zalesiających grunty rolne;
- działania szkoleniowe i demonstracyjne.

Uznanie działań na rzecz ochrony środowiska, różnorodności biologicznej i krajobrazu za rodzaj usług świadczonych przez rolników na rzecz społeczeństwa stworzy z jednej strony dodatkową możliwość pracy w gospodarstwach rolnych, z drugiej zaś będzie sprzyjać podniesieniu walorów krajobrazowo-przyrodniczych obszarów rolniczych.

Działania na poziomie kraju, regionu i gospodarstwa w najbliższych latach w Polsce będą uzupełniane środkami z funduszy unijnych, przede wszystkim z SAPARD-u (Przedakcesyjnego Instrumentu Wsparcia dla Rolnictwa i Obszarów Wiejskich), w ramach którego jest przewidziana pomoc dla działań proekologicznych i współfinansowanie takich działań (bezpośrednio w różnych projektach lub w programach towarzyszących). W ramach planowanych działań przewidziane jest m. in. [Sapard 2000]:

- wsparcie dla inwestycji zapobiegających zanieczyszczaniu środowiska w wyniku działalności rolniczej i zapewnienia standardów wynikających z norm UE,
- zaopatrywanie gospodarstw wiejskich w wodę i jej uzdatnianie oraz odprowadzanie i oczyszczanie ścieków komunalnych i odpadowych,
- gospodarka odpadami stałymi,
- zaopatrzenie w energię, w tym wykorzystanie alternatywnych źródeł energii,

- różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich z uwzględnieniem zasad ekologii,
- programy rolno-środowiskowe i zalesianie.

Program SAPARD stanowić będzie radykalną zmianę sposobów uzyskiwania pomocy, jednakże jej warunkiem wstępnym, jest opracowanie programu strukturalnej polityki przemian i rozwoju wsi i rolnictwa oraz zaangażowania władz regionalnych i lokalnych. Ten program jest przeznaczony wyłącznie dla agrobiznesu i obszarów wiejskich, dlatego też należy wykorzystać istniejące możliwości oraz przygotować się (zgodnie z procedurami UE – np.: łącznie ze środkami własnymi zgodnie z zasadą dodawalności środków). Innym programem wspomagającym rozwój przedsiębiorczości w powiązaniu z ochroną środowiska może być IPSA (Instrument dla Polityki Strukturalnej na rzecz Akcesji), z którego będą finansowane duże inwestycje infrastrukturalne, głównie w zakresie ochrony środowiska i transportu.

6. Uwagi końcowe

Podejmowane działania w zakresie rozwoju zrównoważonego w rolnictwie znalazły zainteresowanie w różnych krajach, w tym szczególnie w Unii Europejskiej, do której Polska zdąża. Natomiast w Polsce polityka i działania dotyczące zrównoważonego rozwoju rolnictwa dopiero są tworzone i często brakuje powiązania między poszczególnymi działaniami (np. między melioracjami, zaopatrzeniem w wodę, gospodarką ściekami itp.). Przyjmuje się, że w warunkach polskich podstawą koncepcji zrównoważonego rozwoju w działalności rolniczej powinno być wdrożenie postępu technologicznego i umiarkowana intensyfikacja produkcji roślinnej oraz stworzenie odpowiedniej infrastruktury technicznej gospodarstw, która będzie umożliwiała ograniczenie ujemnych oddziaływań rolnictwa na środowisko i przyczyniała się do utrzymania jego zdolności produkcyjnych [Kukuła 1998]. Wymaga to jednak dodatkowych nakładów na rolnictwo i infrastrukturę z nim związaną. Nakłady te są niezbędne, jeśli chcemy myśleć zarówno o zrównoważonym rozwoju i przyszłych pokoleniach, jak i o członkostwie w Unii Europejskiej.

LITERATURA

- Borys T. i inni (1999): Wskaźniki ekorozwoju. Wyd. Ekonomia i Środowisko, Białystok.
- Domański R. (1992): Systemy ekologiczno-ekonomiczne. Modelowanie współzależności i rozwoju. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa, seria: „*Studia KPZK PAN*”.
- Górka K., Poskrobko B., Radecki W. (1995): Ochrona środowiska. Problemy społeczne, ekonomiczne i prawne. PWE, Warszawa.

- Kozłowski S. (1989): Koncepcja ekorozwoju w warunkach polskich. „*Nauka Polska*”, nr 6; 68-73.
- Kukuła S. (1998): Nauka i doradztwo rolnicze w służbie zrównoważonego rozwoju. [w:] „*Doradztwo rolnicze w stymulowaniu i wspieraniu przemian zachodzących w polskim rolnictwie*”. Wyd. CDiEwR, Poznań; 293-300.
- Kuś J. (1999): Problemy ekologizacji rolnictwa i obszarów wiejskich. „*Roczniki Naukowe SERiA*”, t. I, z. 3; 241-247.
- Liro A. (2000): Ochrona środowiska w rolnictwie. FAPA, Warszawa.
- Mosiej J. (2000): Wybrane problemy polityki ochrony środowiska w rolnictwie Unii Europejskiej. FAPA, Centrum Informacji i Dokumentacji Integracji Rolnictwa, nr 3; 12-18.
- Poskrobko B. (1998): Zarządzanie środowiskiem. PWE, Warszawa.
- Rowiński J. (1999): Integracja gospodarki żywnościowej i zagraniczne źródła finansowania restrukturyzacji i modernizacji rolnictwa. IERiGŻ, Warszawa.
- Ryszkowski L. (1998): Gospodarstwo w krajobrazie rolniczym. [w:] „*Dobre praktyki w produkcji rolniczej*”, Wyd. IUNG, Puławy; 491-505.
- SAPARD – program operacyjny dla Polski. [w:] „<http://www.minrol.gov.pl>”, Warszawa 2000.
- Sarul J. (2000): Zrównoważony rozwój w rolnictwie Unii Europejskiej i Polski. FAPA, Centrum Informacji i Dokumentacji Integracji Rolnictwa, nr 3; 19-24.
- Spójna polityka strukturalna rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa. [w:] „<http://www.minrol.gov.pl>”, Warszawa 1999.
- Unia Europejska. Integracja Polski z Unią Europejską. Instytut Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego. Warszawa 1996.
- Wiatrak A. P. (1999): Doradztwo rolnicze w globalnym ujęciu. „*Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*”, nr 4; 7-15.

ANDRZEJ P. WIATRAK

POLITYKA EKOLOGICZNA W ZRÓWNOWAŻONYM ROZWOJU ROLNICTWA

STRESZCZENIE

W niniejszym opracowaniu podjęto próbę naświetlenia istoty polityki ekologicznej w Unii Europejskiej opartej na koncepcji rozwoju zrównoważonego. Następnie problematykę tę odniesiono do rozwiązań polskich, wskazując na kierunki przyszłych działań i dostosowań w zakresie ekologizacji rolnictwa (m. in. poprzez środki przedakcesyjne). Działania w tym zakresie powinny być skupione na trzech poziomach: kraju, regionu i gospodarstwa, wzajemnie ze sobą powiązanych, w celu oddziaływania na proces ekologizacji rolnictwa zgodnie z zasadami dobrych praktyk rolniczych oraz w powiązaniu z kształtowaniem odpowiedniej infrastruktury technicznej i ekologicznej gospodarstw.

ANDRZEJ P. WIATRAK

**ECOLOGICAL POLICY IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT
OF AGRICULTURE**

SUMMARY

In the present paper described ecological politic in European Union, basing on the conception of sustainable development. The next these problems related to polish practise, indicating on future directions of activity and adaptation in the sphere of ecologization agriculture (among other things through pre-accessed measures). Activities in presented spheres ought to be on three levels: country, region and farm (related one another) and have influence on ecologization of agriculture in accordance with principles of good agricultural practises and also related to formation of right technical and ecological infrastructure of farms.